

Az Országos Széchényi Könyvtár Digitalizáló Központja

A nemzeti könyvtár gyűjteménye a kulturális örökség része. A kulturális örökség részét képező dokumentumok muzeális védelem alatt állnak. A könyvtár a muzeális dokumentumokat köteles ép-ségben megőrizni, szakszerű kezelésükről, meg-óvásukról gondoskodni. A muzeális dokumentum másolása, többszörözése csak a könyvtár hozzájárulásával, a könyvtár által meghatározott – a do-kumentum védelmét legkevésbé veszélyeztető – módon végezhető el.

DIGITALIZÁLÓ KÖZPONT

01

Az OKR projekt keretében kibővült és új alapokra helyeződött a nemzeti könyvtár állományvédelmi szemléletű, szolgáltatási célú digitalizálási tevékenysége.

2020. március első felében az Országos Széchényi Könyvtár központi épületének 8. emeletén, mintegy 1500 m²-en átadásra kerül az újonnan kialakított Digitalizáló Központ.

A közbeszerzési eljárás során a hangsúly elsősorban a dokumentumkímélő másolást végző gépek beszerzésére helyeződött, ezért a normál síkágys eszközök mellett több nagyteljesítményű planetáris szkennerek érkezett, amelyeken az A/0 méretnél is

nagyobb különböző típusú dokumentumok digitalizálhatók, az üvegnegatívoktól a kötött hírlapokon át a térképekig. A különösen védendő kéziratok, kódexek és egyéb nagy értékű és ritka dokumentumok digitalizálására fotó-munkaállomások – többek között egy középformátumú fotóstúdió – áll rendelkezésre. Emellett speciálisabb digitalizáló eszközök üzembe helyezése is megtörtént, mint például plakátszkennerek, film- és mikrofilm-szkennerek. A kevésbé védendő könyvek digitalizálását három nagy teljesítményű robotszkennerek végzik.

A 8. emeleten több mint 80 digitalizáló és utófeldolgozó munkahely kialakítására került sor. A létszám feltöltése és a betanítás folyamatos. Az üzemszerű működést és a munkafolyamatok megszervezését a Digitalizálást Támogató Keretrendszer (DTK) biztosítja. A szoftvert a nemzeti könyvtár speciális igényeire fejlesztették ki, jelenleg tesztelés alatt áll. A rendszerrel szemben alapelvárás-ként fogalmazódott meg a digitalizálási munkafolyamatok teljes körű támogatása a szkennelésről a szolgáltatásra kész elektronikus változatok előállításáig, illetve a kapcsolat biztosítása az állományvédelmi előkészítő folyamatok, a bibliográfiai adatokat szolgáltató könyvtári rendszerek, a megrendeléskezelő adatbázis, a hosszútávú megőrzést biztosító digitális raktár, valamint az elektronikus könyvtár rendszerei felé. A rendszernek biztosítani kell a kapcsolódó folyamatok követhetőségét és a statisztikai adatok szolgáltatását.

Az állományvédelmi rész szervesen beépül a digitalizálás munkamenetébe. A közbeszerzési eljárás során sikerült olyan nagy teljesítményű eszközöket beszerezni, amelyek a megelőző és a megőrző állományvédelmet segítik. A 19. század közepétől különösen a hírlapokat és a plakátokat gyenge minőségű, könnyen savasodó papírra nyomtatták. Ezek sok esetben már egy dokumentumkímélő másolást sem bírnak ki. A dokumentumok állapotának kezelésére egy nagy teljesítményű savtalanító berendezés beüzemelésére került sor, amely kémiai eljárással meggátolja a papír állapotának romlását és biztosítja az eredeti dokumentum hosszú távú megőrzését. Közvetlenül a digitalizá-

lás után azok a dokumentumok, amelyek állapota ezt megköveteli, állományvédelmi dobozba kerülnek, ezzel gátolva meg a további állagromlásukat egészen a restaurálásig. A különböző méretű dobozok gyártását egy számítógép által vezérelt doboztervező és készítő gép végzi a digitalizáló üzem területén.

A Digitalizáló Központ helyszíntervezése során derült ki, hogy a tetőtérben azbeszt található. Bár a terület funkcionális átalakítása nem érintette ezeket a részeket, a könyvtár vezetése mégis úgy döntött, hogy megelőzve a sajtó által is generált pánikhangulat fokozódását, az informatikai fejlesztésre szánt forrásból biztosítja az azbesztmentesítés költségét. 2019 nyarán a 8. szinten, a Digitalizáló Központ feletti tetőtér azbesztmentesítése megtörtént. Ezt követően szeptembertől elkezdődhetett a terület építészeti átalakítása. A több mint 35 éves padlószőnyeg helyére antisztatikus, erőteljes mértékben terhelhető PVC burkolatot fektettek. A gépek üzemeltetéséhez szükséges elektromos és IT hálózat felfüggesztett formában, a terület fölé épített acélvázaz állványzatra került. A rácsos szerkezet fölött szabadon vezetett klímaberendezés, a függesztett ledes lámpatestek korszerű, a terület funkciójához illő ipari formajegyeket hordoznak. Ehhez igazodik az egyszerű, szürke és bordó színt váltakoztató, minimalista stílusú bútorzat.

DIGITÁLIS KOMPETENCIA KÖZPONT 02

Összhangban a 30/2014. (IV. 10.) EMMI rendelettel, a 1404/2017. (VI. 28.) Korm. határozat a Könyvtárügyi Digitalizálási Stratégia könyvtári ágazatának aggregátoraként az Országos Széchényi Könyvtárat jelölte ki.

A nemzeti könyvtár kompetencia központként a digitalizáláshoz és a digitalizáláshoz kapcsolódó tevékenységekhez nyújt ajánlásokat, módszertant, oktatásokat, elektronikus oktatási anyagokat, szabályzatokat és eszközöket. Kidolgozta rövidtávú stratégiáját és a Fehér Könyvben megfogalmazta a digitalizáláshoz kapcsolódó technikai és módszertani ajánlásait.

OSZK DIGIT STRAT

FEHÉR KÖNYV

Továbbá együttműködést alakít ki a határokon túli, hungarikumokat őrző intézményekkel, és együttműködik az oktatási rendszer fejlesztéséért felelős

intézményekkel, szervezetekkel, a közoktatási és felsőoktatási intézményekkel.

- megvalósul a digitalizálandó dokumentumok gyűjtőkör szerinti megosztása,
- a digitalizálandó és digitalizált dokumentumok nyilvántartása biztosított,
- a partnerek együttműködésében teljessé tehető az egyes könyvtárakban hiányosan található sorozatok, periodikák,
- ajánlások alapján szabályozottan történik a digitalizálás.

ÁLLOMÁNYVÉDELMI FEJLESZTÉSEK 03

Az alapszintű állományvédelmi előírásokat az analóg dokumentumok digitalizálási munkafolyamata során is be kell tartani. Ez fokozottan érvényes a dokumentumok hosszú távú megőrzésére kötelezett muzeális dokumentumokat őrző könyvtárak esetében.

Az analóg dokumentumok digitalizálására történő előkészítése során beszélhetünk előzetes (megelőző) és utólagos (helyreállító) állományvédelemről.

A megelőző állományvédelmi beavatkozásra legtöbbször azért van szükség, mert az analóg dokumentum fizikai állapota nem teszi lehetővé a minőségi digitalizálást, illetve megvan az esélye annak, hogy a digitalizálás munkafolyamata során sérülés következik be.

Az utólagos állományvédelmi beavatkozásra akkor van szükség, ha a digitalizálás során a dokumentumot fizikai sérülés éri, illetve, ha a könyvtár dönt a már digitalizált analóg dokumentum állapotának hosszú távú konzerválásáról.

A dokumentumok digitalizálásra történő előkészítésének folyamatába kell iktatni a tételes állapotfelmérést. Ez alapján hozhatók meg a döntések a preventív állományvédelmi beavatkozásokról. Az elvégzett állományvédelmi beavatkozásokat és a későbbre halasztott (nagyobb beavatkozást igénylő) állományvédelmi eljárást dokumentálni kell. Az utóbbiból összeállítható a könyvtár hosszú távú állományvédelmi terve.

Muzeális dokumentumok esetében a digitalizálás munkafolyamatába iktatott állományvédelmi állapotfelmérést lehetőség szerint restaurátor szakember végezze. Ugyanakkor célszerű az analóg dokumentumok digitalizálását végző munkatársakat is megfelelő szintű állományvédelmi oktatásban részesíteni.

Erre vonatkozóan az OSZK a könyvtári szakterületen megszervezi az állományvédelmi oktatást és e-learning tananyagokat állít össze.

Országos szinten kevés könyvtár rendelkezik restauráló laboratóriummal. A digitalizáláshoz kapcsolódó állományvédelmi alapfeladatok ellátáshoz szükséges a regionális könyvkötő műhelyek fejlesztése, igény szerint az eszközpark és a humán erőforrás bővítése.

A digitalizálás területén az OSZK Restauráló és Kötészeti Osztálya is felkészül az országos aggregátori szerepkörre.

DIGITALIZÁLÁSI TERV

04

A Digitalizáló Központ kialakítása és a digitalizálási stratégia kidolgozása során, a nemzeti könyvtár felmérte teljes dokumentumállományát.

Természetesen a többpéldányos gyűjtés miatt ennek kevesebb mint harmadát, mintegy 3 millió dokumentumot kell digitalizálni ahhoz, hogy megtörténjen a teljes magyar írott és hangzó kulturális örökség formátumváltása.

A Digitalizáló Központ tervezett üzemkapacitása maximális létszámmal feltöltve, teljes (két műszakos) üzemeltetés mellett évente akár 10 millió digitális objektum előállítására képes.

Ahhoz, hogy a fent jelzett mennyiség 10 éven belüli digitalizálása megtörténjen, szükséges a könyvtárak KDS-en belüli együttműködése.

A 2020-as digitalizálási terv megtekintéséhez felhasználónév, jelszó szükséges. Hozzáférés igényléséhez kérjük, küldjön e-mailt az elbe.istvan@oszk.hu e-mail címre.

2020-AS DIGITALIZÁLÁSI TERV

Dokumentum típusa	Dokumentumok száma	Digitális objektumok száma
Köteles kéziratok gyűjteménye	26 823	5 270 828
Leveles kéziratok gyűjteménye	35 004	105 012
Fényképgyűjtemény	652 935	1 248 397
Vegyes dokumentumok	1 648 924	6 595 696
Könyvgyűjtemény	1 894 956	372 274 740
Diafilmgyűjtemény	64 224	334 896
Periodikum-gyűjtemény	1 216 660	243 332 000
Mikromásolat-gyűjtemény	45 000	9 000 000
Kisnyomtatvány-gyűjtemény	3 815 528	15 262 112
Plakátgyűjtemény	446 200	490 820
Kottagyűjtemény	180 000	900 000
Hangfelvétel-gyűjtemény	40 000	400 000
AV gyűjtemény	74 555	74 555
Kartográfiai dokumentumok	311 660	1 244 660
Összesen	10 451 696	664 633 696

A digitalizálandó analóg dokumentumok száma	3 000 000
Digitalizálandó könyv jellegű analóg dokumentumok száma (beleértve a periodikumokat is) [1 dokumentum = 200 digitális dokumentum]	1 000 000
Leveles analóg dokumentumok száma	2 000 000
Tervezett digitalizált dokumentumok (fájlok) száma összesen	202 000 000

A Digitalizáló Központ tevékenységében a 2020-as év több szempontból is próbaévné tekinthető. Egyrészt folyamatos a létszám feltöltése és betanítása. Készül az e-learning tananyag és a módszertani útmutatók. Folyik a munkafolyamatokat összehangoló és az üzemszerű működést biztosító keretrendszer, a DTK tesztelése. Ennek megfelelően olyan törzs- és különgyűjteményi dokumentumok kiválasztására került sor, amelyek több szempontnak is megfelelnek, az OSZK teljes gyűjteményének reprezentatív részét képezik, és általuk tesztelhető az új digitalizáló eszközök terhelhetősége is. A kiválasztásnál alapvető szempont a bibliográfiai feltártság volt. A pilot-időszakban csak olyan tételek vagy gyűjteményegységek digitalizálására kerül sor, amelyek online adatbázisokban metaadatokkal rendelkeznek.

Törzsgyűjtemény

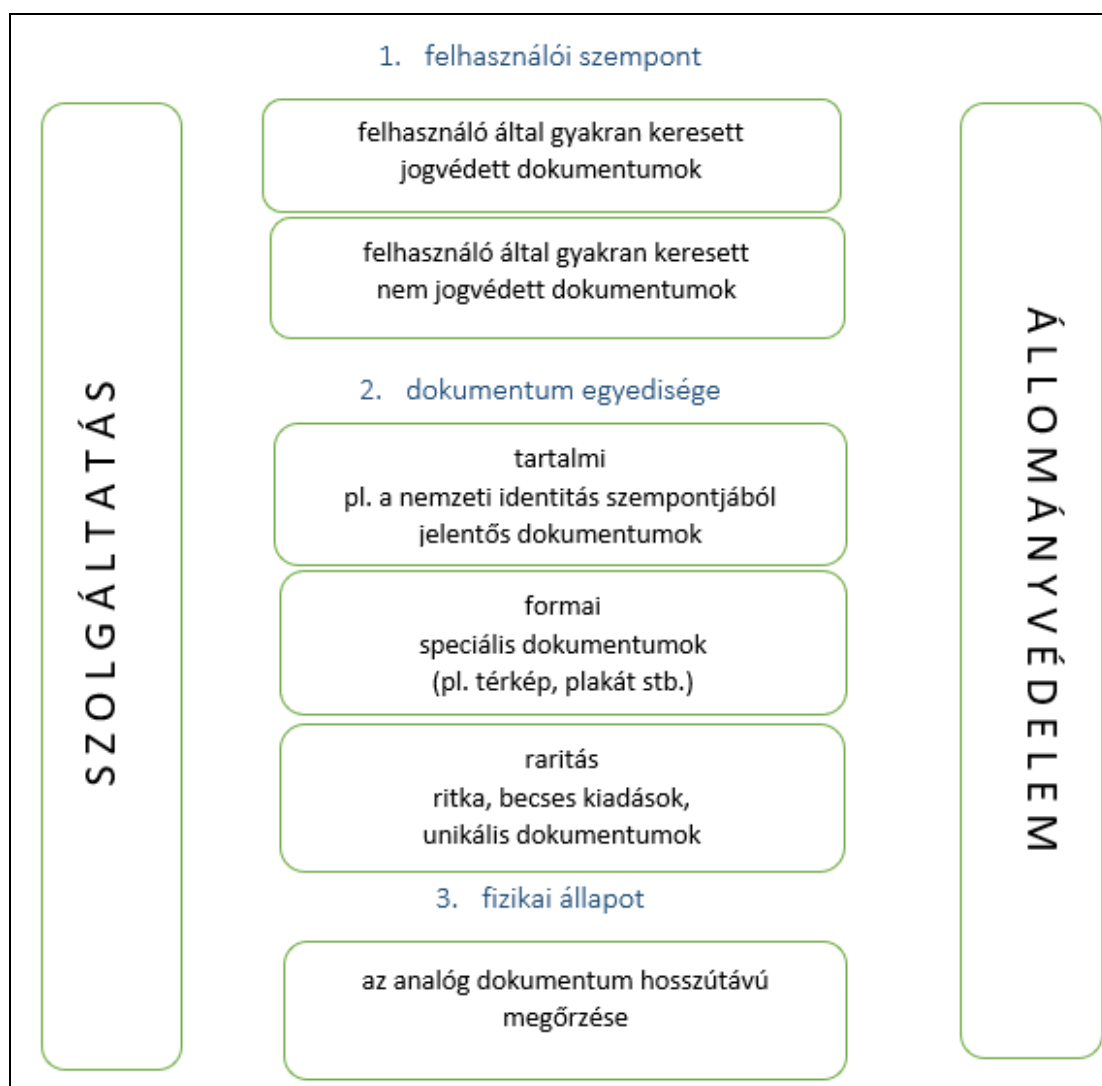
Időszaki kiadványok
Mikrofilmek
Könyvek

Külonggyűjtemények

Régi Nyomtatványok Tára
Kézirattár
Szinháztörténeti Tár
Plakát- és kisnyomtatványtár
Térképtár
Diafilm és Fotótár
Zeneműtár
Történeti Interjúk Tára

KIVÁLASZTÁSI AJÁNLÁSOK

05

Az analóg dokumentumok/gyűjtemény egységek digitalizálásra történő előkészítése többlépcsős folyamat, amelynek során prioritási szempontokat határozhatók meg.

Elsődleges, vagy előzetes szempontnak tekinthető a behasonlítás és azonosítás fázisa is, mert annak alapján lehet dönteni a dokumentum (újra)digitalizálásáról, hogy valamelyik könyvtár gyűjteményéből készült-e már digitális másolat, és az milyen formátumban, illetve hogyan érhető el.

Egy gyűjteményegységen belül a prioritási szempontok felállítását jelentős mértékben befolyásolhatja az adott könyvtár gyűjtőköre, szolgáltatási iránya. A fontossági sorrend meghatározása előtt ajánlatos a könyvtárak közötti gyűjtőköri egyeztetés.

A prioritizálás – a könyvtárnak a társadalomban betöltött funkciójából adódóan – a megőrzés és szolgáltatás egyensúlyán alapszik. A könyvtár, az élethosszig tartó tanulás egyik alapvető színteréként, kiemelten szolgáltatáscentrikus. Ugyanakkor, ennek folyamatos ellátása érdekében biztosítania kell az információ hosszú távú megőrzését is. A digitalizálás közel húsz éves tapasztalata és a technika ez irányú fejlődése bebizonyította, hogy az analóg információ digitális konverziója nem tekinthető lezárt folyamatnak. A bekövetkezett formátumváltások számos esetben az analóg dokumentumok újradigitalizálását vonják maguk után. Ennek a tapasztalatnak az ismeretében kiemelt jelentősége van az analóg dokumentum megőrzésének és védelmének is.

Az alábbiakban vázolt ajánlás a szolgáltatási és állományvédelmi szempontoknak is megfelel.

A digitalizálás során elsődleges szempont a felhasználói igény. Az igények jelentős része a kurrens (szak)irodalomra irányul, amely alapvetően digitálisan születik, és a közeljövőben várhatóan nem kell majd az analóg formátumról visszakonvertálni. Ugyanakkor a szolgáltatás szempontjából kezelni kell a szerzői jogi kérdéseket. A felhasználói igények másik része olyan dokumentumokra vonatkozik, amelyek már mentesülnek a szerzői jog hatálya alól, viszont itt már figyelmet kell fordítani az analóg dokumentum fizikai védelmére is.

A digitalizálási folyamatban második szempontként a dokumentumok egyedisége határozhatja meg a fontossági sorrendet. Olyan dokumentumokról van szó, amelyekre jelenleg a felhasználói igény viszonylag csekély. Ugyanakkor tapasztalható, hogy a digitális formátum hozzáférhetővé tétele nyomán megnő a felhasználói kereslet is. A tartalmi és formai jegyeket tekintve ebbe a kategóriába az analóg könyvtári dokumentumok széles spektruma. Itt a szolgáltatási szempont mellett még nagyobb hangsúlyt kap az állomány védelme. Különösen a muzeális gyűjteményeket őrző könyvtárak számára kiemelten fontos a harmadik szempont, ahol szolgáltatástól függetlenül, a digitalizálás az állományvédelem egyik eszközeként szolgál.

Forrás:

http://digitalizalasiterv.oszk.hu/?fbclid=IwAR3IUgHkpPYxaD7ZWJ3RkzlhhsM2XjkP4kTd6noQ5UV_2OPOJwlhXf4T_6M

Válogatta: Fonyó Istvánné